

न्यूनं असमर्थं असंगतं पदं यत्तदसमर्थं मिति स्थितं इदं तदन्यत्समर्थं विस्तररूपं ६ कष्टशब्दं छंदो व्याकरणदोषयुक्तं तदन्यत्सुशब्दत्वरूपं ७ विक्रमाभिहितं उदारत्वं हृत्याद्विरूपैर्वाक्यरचनं गुणः नचेति चकारात्पूर्वनकारानुवृत्तिः नकारद्वयेनौदायार्थं धिक्कृतं यथोक्तं दूर्यस्यार्थं सविनिः छिष्टं नेष्टं हितस्सतां उदारत्वं च विजितात्मभावद्वेषीत्यादि विनागरुमताजितं इदं स्तस्यात्मवोर्जनस्तस्य द्वेषीकर्णइत्यर्थः ८ नशेषं शेषः पदांतराध्याहारः अनुकल्योलक्षणातया युक्तत्वं निष्कारणनिष्प्रयोजनं अहेतुकं युक्तिशून्यं अध्याहारलक्षणाफल्युक्त्यपेक्षमित्यर्थः यथा इषेत्वेति वाक्यं छिनदीत्यध्याहारसापेक्षं मित्रं प्रति विषं भुंक्ष्वेति वचनं शत्रुगृहे भोजननिषेधलक्षणार्थं एतच्च समाधिः सोऽन्यधर्माणामयदन्यत्र प्रकल्पनमित्यालंकारिकाणां गुणः तथापि वेदार्थमर्यादाविदां मतेऽयं दोषः प्रयोजनहीनं राजासौगच्छतीत्यादि निर्युक्तिकं गोरपत्यं बलीवर्दं स्तुणमन्ति मुरवेन स इति एतैर्दोषैर्हीनं भाविकत्वादिगुणांतरयुक्तं तस्मिन् न वशब्दानां गुणानवदोषाश्च तन्त्रेणैव नञ् वद्विः पदैर्देशिताः यद्यपि उपेतार्थमिति श्लोकेऽपि नञ् वंति पदा निवर्तते तथापि तल्लक्ष्याणां दोषाणामेष्वेवांतर्भावान्नतत्रापि तद्व्यर्थत्वं कल्पितं तथानिष्ठराश्रत्वादीनां दोषाणामपि गुणत्वं नञ् चकारादिषु गुणत्वमनुमन्यते सा

नन्यूनं कष्टशब्दं वा विक्रमाभिहितं न च ॥ नशेषमनुकल्पेन निष्कारणमहेतुकं ॥ ८९ ॥ कामाक्रोधाद्द्रयाहोभादैन्याच्चानार्थकात्तथा ॥ हीतोनुक्रोशतोमानान्नवक्ष्यामिकथंचन ॥ ९० ॥ वक्ता श्रोता च वाक्यंच यदा त्वविकलं नृप ॥ सममेति विवक्ष्यायां तदा सोऽर्थः प्रकाशते ॥ ९१ ॥ वक्तव्येतु यदा वक्ता श्रोतारमवमन्य वै ॥ स्वार्थमाह परार्थं तत्तदा वाक्यं नरो हति ॥ ९२ ॥ अथ यः स्वार्थं मुस्तुज्य परार्थं प्राहमानवः ॥ विशंका जायते तस्मिन् वाक्यं तदपि दोषवत् ॥ ९३ ॥ यस्तु वक्तुं योरर्थमविरुद्धं प्रभाषते ॥ श्रोतुं श्रैवात्मनश्चैव सक्ताने तरो नृप ॥ ९४ ॥ तदर्थं वदिदं वाक्यं राजन्नेकमनाः शृणु ॥ यथा जतु च काष्ठं च पांसवश्चोदं विदवः ॥ ९५ ॥ संश्लेषानितथाराजान्प्राणिनामिह संभवः ॥ शब्दः स्पर्शो रसो रूपा गंधः पंचैर्द्रियाणि च ॥ ९६ ॥

नुप्राप्तस्य सुख इति भ्राष्ट्रास्त्वाष्ट्रारिराष्ट्रेन भ्राष्ट्रेनादंष्ट्रिणो जनाः धार्तराष्ट्राः सुराष्ट्रेन महाराष्ट्रे च नोष्ट्रिण इत्यादि यथांतरेऽदृष्टव्यं मोक्षकथाव्यवधायकत्वाच्च नैतत्पंचितं तदेतदभिप्रेत्योक्तं न ववादोषा अष्टादशवाचो गुणा इति ॥ ८९ ॥ नवबुद्धिदोषानाह कामादिति अनार्थकात्तदपि नृहीतः त्रपातः अनुक्रोशतः कृपातः ॥ ९० ॥ वाक्यगुणानुक्ता वक्तृगुणानाह वक्तेति अविकलं अव्ययं यथा स्यात्तथा विवक्षायान्तत्वं निर्णयार्थायां कथायां संसिद्धां तां विरोधेन यदा एति प्रविशति तदा सः विवक्षितार्थः प्रकाशते न तु उभयोरप्युत्पत्त्यगामित्वे ॥ ९१ ॥ तयोरेव स्वस्वपक्षाय हेऽर्थनिर्णयो न भवतीत्याह वक्तव्ये इति स्वार्थस्वेन परिगृहीतमर्थं परार्थं उक्तं इत्यर्थः यदारोहं तिलं दद्यात्कुरुं भवति ॥ ९२ ॥ विशंका भ्रमविग्रहं भक्तत्वादिबुद्धिरूपा ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ अडादेर्हे द्विधा देवमिदेव वदामात्मनं पृथक् पश्यंतीं सुलभा प्राणिनां चिदचित्संघातात्मनां जीवानां संबंधी केवलं त्रिदंश आकाशवत्स्वयमयि च एको बाह्यनसातीतश्चेति न प्रष्टव्य एव अचिदंशोऽपि काष्ठलोष्ठसमः स्वदेहवत्सुतरां न प्रष्टव्य इत्याह यथेत्यादिना ॥ ९५ ॥ ९६ ॥